

Ігор ГАВРИЛІВ

ВОЄННА ДОКТРИНА ОУН НАПЕРЕДОДНІ ТА НА ПОЧАТКУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Висвітлено воєнну доктрину ОУН та спроби її реалізації напередодні та на початку Другої світової війни. Проаналізовано зовнішньополітичну діяльність організації, її взаємини з військово-політичними колами Німеччини, Англії, Італії, Хорватії, Японії, Литви, Фінляндії, та інших країн, які прихильно ставилися до ідеї незалежності України.

Ключові слова: ОУН, військово-політична діяльність, воєнна доктрина, Друга світова війна.

Ювілейна дата – 70-ті роковини створення Української повстанської армії – вкотре зумовила гостру полеміку в суспільстві, а також серед дослідників щодо національно-визвольного руху в роки Другої світової війни. Однією з ключових проблем, яка активно дискутується істориками, є воєнна доктрина ОУН. Зокрема ця проблема присвячено праці Олександра Кучерука та Миколи Посівнича¹.

Українські націоналісти були переконані, що відродження української державності можливе лише внаслідок збройної боротьби, тому створення Збройних сил та військовий вишкіл членів ОУН були основними завданнями Організації українських націоналістів. У 1927–1929 рр. теоретики організації підготували низку рефератів з військової та воєнної проблематики: М. Омеляновича-Павленка “Матеріали до військового діла”, “Думки про еволюцію старшинського вишколу”; Є. Коновальця “Військовий вишкіл”; В. В. “Радіо – зброя”; Р. Ярого “Військове виховання молоді”, “Військове самовиховання”; Р. Сушка “Легіони”, Пор. М. “Війна будучності” та ін². У них окреслено завдання, які стояли перед українством: налагодити широку пропаганду військового навчання серед молоді, створити військовий центр з українських старшин, підготувати спеціалізовані видання, у яких розробити теоретичні питання організації національних збройних сил та плани вишколу майбутніх воїнів.

На установчому Конгресі ОУН виголошено реферати, в яких окреслено воєнну доктрину і військово-політичну діяльність українських націоналістів: Є. Коновальця “Сучасне положення на українських землях”, “Військова справа”; М. Капустянського “Військова політика України”, “Справа інтервенції”; Л. Костаріва “Проблема морської оборони України”; Я. Герасимовича “До морської політики України”;

¹ Кучерук О. Генеза військової доктрини ОУН / О. Кучерук // Військово-історичний альманах. – 2004. – Ч. 2 (9). – С. 56–65; Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН у 1929–1939 роках / М. Посівнич. – Львів, 2010.

² Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН... – С. 39–42.

С. Чучмана “Політичне становище в Західній Україні”; Р. Ярого “Закарпаття”; Ю. Руденка “Політичне становище на Буковині та Бессарабії”; З. Пеленського “Міжнародна політика України”; С. Ленкавського “Суверенна Україна та революція”; С. Охримовича “Причини невдач наших визвольних змагань”³.

На Конгресі була створена військова комісія (генерал М. Капустянський; полковники Є. Коновалець, К. Плохий, М. Сціборський, Л. Костарів; сотники Р. Ярій, Т. Пасічник-Тарнавський; четар О. Згорлакевич і хорунжий Я. Герасимович), яка виробила основні засади військової політики ОУН:

“1. Організація української військової сили буде поступово розвиватися, а її форма мінятися відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожої займанщини, національної революції, державного закріплення.

2. В обставинах ворожих займанщин підготовку українських народніх мас до збройної боротьби, а зокрема – підготовку організаторів та вишколених провідників, перебере окремих військовий осередок.

3. Лише військова сила, що спиратиметься на озброєний нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, зможе звільнити Україну від займанців та вможливить упорядкування Української Держави.

4. Оборону упорядкованої держави перебере єдина, регулярна, надклясова національна армія і фльота, що враз з територіальними козачими частинами будуть збудовані на підставі загальної військової повинности”⁴.

Також було зазначено, що в перспективі: “Для всебічного захисту життєвих інтересів нашої держави необхідно сформуувати постійну регулярну армію і фльоту на таких принципах:

а) Українська озброєна сила мусить бути побудована на засадах сучасної воєнної науки та досвіду.

б) Необхідно також узгляднити відмінності нашого народу та взагалі ситуацію (кількість населення, національні традиції та особливости, економічний стан, культурний рівень та, нарешті, наші завдання та цілі).

в) Мілітаризація населення та усього народу для рішучої боротьби.

Таким чином, армія мусить бути: єдиною, регулярною, надклясовою та побудована за принципом територіального комплектування”⁵.

Провід ОУН навесні 1929 р. у Празі скликав конференцію військових старшин, на яку прибули генерали М. Капустянський, М. Омелянович-Павленко, В. Курманович, А. Кравс; полковники Є. Коновалець, Р. Сушко, А. Мельник, М. Сціборський; сотники Р. Ярій, О. Сенік; хорунжий В. Мартинець. Ухвалено рішення провести масовий військовий вишкіл членів ОУН і видавати журнал “Військовий Вісник”. Виконуючи постанови конференції, військовий штаб Організації створив три військові центри: у Парижі (очолював генерал М. Капустянський), у Голландії (керівник, колишній аташе УНР у Франції, полковник В. Колосовський), у Відні (полковник Р. Сушко). Паризький центр координував діяльність всіх осередків, розробляв плани військових дій, займався поширенням науково-дослідної та військової

³ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-те вид., доп. / П. Мірчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2007. – С. 76.

⁴ Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали / [упор. В. Муравський]. – Львів, 2006. – С. 290.

⁵ Там само. – С. 159.

літератури, налагодженням зв'язків з українськими комбатанськими організаціями на еміграції та на рідних землях.

Чільні діячі ОУН здійснюють вояжі до Північної Америки, де заручаються політичною, матеріальною та моральною підтримкою української діаспори. Збираються кошти і формується фонд для майбутньої української армії. Серед членства ОУН викристалізувалося дві позиції щодо перспектив військового будівництва. Першу підтримували емігранти: українська революційна армія буде творитися як регулярна на території інших держав; друга, її обстоювали крайовики, національну армію треба створити на території Західної України. Голова ОУН полковник Є. Коновалець намагався поєднати обидві позиції. 7–8.XII. 1937 р. відбулося засідання Проводу ОУН. Серед присутніх були Є. Коновалець, В. Мартинець, Капустянський, Дубовий, Діброва, Бобрів, Болобан, Онацький, Андрієвський, Бойків, Сціборський, Косач.

У вступній доповіді голова ПУН зазначив: “Підтримувати в середніх скупченнях української еміграції вояків Української Армії, у виробленні серед них духу військовості та внутрішньої дисципліни. Наші бойові організації на Західних Землях і Волині тісно зв'язані за моїм посередництвом взаємно представниками Проводу в Берліні та Ковні з генштабами тих країн, котрі в більшій чи меншій мірі забезпечують їм військовий вишкіл на місці після модерної військової науки та озброєння для сучасного діяння і в будучині. В сучасний мент при обох штабах вишколюються старшинська кадра будучої Української Армії та загони розвідників, котрі вже тепер з успіхом працюють не теренах розположення ворожих військ. В Південній Америці лейтенант німецького генерального штабу Йоганн Ляндгофф, ствердивши бойовий стан наших організацій, приступив з генералом Курмановичем до організації правильних військових”⁶.

Керівництво ОУН досить реалістично оцінювало тогочасну міжнародно-політичну ситуацію. Навесні 1929 р. під час перебування у США Є. Коновалець говорив “... про неминучість другої світової війни, до якої наш народ мусить бути відповідно приготований”⁷. У переписці з полковником Романом Дашкевичем, у серпні 1931 р., він стверджував, що на Польщу нападуть Росія і Німеччина, тоді українцям в еміграції треба буде творити офіцерські кадри, а в краю розпочати терористично-диверсійну акцію проти поляків⁸. У 1937 р. голова ОУН передбачав: “Війна неминуча за яких два-три роки. Німецько-італійська вісь намітила розібрати Советський Союз і якщо Гітлер не збожеволіє з його імперіалізмом Великої Німеччини, то Україна матиме автономію і своє військо”⁹.

Ці думки полковника Є. Коновальця поділяв відомий військовий стратег, член Проводу ОУН, генерал М. Капустянський. Він, ще в середині 1930-х років, аргументував плани Москви та Берліна у прогнозованій війні. Вважав, що передусім

⁶ Марчук І. Методика вивчення архівних джерел з історії ОУН та УПА на Волині: з досвіду дослідника / І. Марчук // Архіви України. – 2004. – № 1–2. – С. 155.

⁷ Задорецький П. Фрагменти з діяльності полк. Є. Коновальця за часів його поїздки по Америці / П. Задорецький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 836.

⁸ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 121. – Оп. 3. – Спр. 1020. – Арк. 17.

⁹ Цит. за: Бачина-Бачинський Є. Євген Коновалець у Женеві. Витяг із щоденника / Є. Бачина-Бачинський // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 745.

буде зруйнована Польща, а українська проблема вирішиться завдяки організованій революційно-визвольній акції¹⁰.

У своїй діяльності ОУН приділяла значну увагу підготовці кадрів. З цією метою на еміграції відбувається мобілізаційний облік військових старшин, на західно-українських землях організують вишкіл молоді, проводиться збір коштів серед діаспори США та Канади, тривала закупівля зброї, боєприпасів, військової амуніції.

Готуючись до майбутньої війни, оунівці стверджували: “Наша революція – це початок здійснення історичної місії України, ми несемо визволення слабшим від нас народам Сходу Європи, за це приєднуємо їх до нашої системи свободних політичних союзів і силою тієї політичної співпраці здобуємо для України належне їй місце в укладі політичних сил нової Європи”¹¹. Основними ворогами України вважали наших історичних сусідів: “Використовуючи наявність большевизму і виступаючи водночас проти Росії і проти Польщі, Україна дістає слушну нагоду скінчити раз на все з нещасливою традицією хитання між Москвою і Варшавою і, вислизнувши з кліщів наших двох сусідок, здобути підпертя й союз поза ними. Крайня пора для України вийти у світ і голосно заявити свої домагання, усунувши всякі посередництва”¹². Планувалося, що Україна буде важливим чинником у східноєвропейській політиці, стане на чолі та організує боротьбу всіх поневолених Москвою народів: “Українська справа є справою європейсько-інтернаціональною. Маємо всі дані ототожнювати наші інтереси з інтересами цілої Європи і спиратися на європейську солідарність проти Сходу”¹³. Діячі ОУН були переконані, що “Самостійність України унормує рівновагу на європейському континенті в трикутнику – Україна–Німеччина–Італія, в парі з трикутником в Азії – Україна–Японія–Англія”¹⁴.

У другій половині 1930-х років Організація українських націоналістів активізує свою міжнародну діяльність. Налагоджується співпраця з військово-політичними колами Англії, Італії, Хорватії, Японії, Литви, Фінляндії, Німеччини та інших країн, які поділяли державотворчі бажання українців.

У Великобританії представником ОУН був Євген Ляхович, який контактував із англійськими парламентарями та громадськими діячами. У 1934 р. відомий журналіст Лянселот Лотон писав: “Ідея включення України в західноєвропейську систему справді спокуслива... Незалежна чи автономна Україна є неминучою для європейського економічного прогресу і для світового миру. Через Україну проходить найкоротший сухопутний шлях до Західної Персії та Індії. Якщо б вона одержала незалежність, це означало б кінець візантійських мрій Росії і її планів щодо Індії”¹⁵. 1 лютого 1939 р. у Лондоні на зібранні товариства Близького і Середнього Сходу він же стверджував: “... коли б повсталася сильна і незалежна Українська держава,

¹⁰ Капустянський М. Українська Збройна сила й українська національна революція / М. Капустянський. – Саскатун: “Новий Шлях”, 1936. – С. 33.

¹¹ Колодзінський М. Українська воєнна доктрина / М. Колодзінський. – Торонто, 1957. – Ч. 1. – С. 8–9.

¹² Ярій Р. Зовнішня політика / Р. Ярій // Розбудова Нації. – 1930. – № 9–10. – С. 225.

¹³ Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГОУ). – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 75.

¹⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3833. – Оп. 3. – Спр. 1. – Арк. 49.

¹⁵ Цит. за: Каменецький І. Українське питання в німецькій зовнішній політиці між двома світовими війнами / І. Каменецький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен, 1974. – С. 871.

то вона автоматично стане заборолом проти наступу Азії, як також запевнить вдержання європейської рівноваги”¹⁶.

Також на український фактор у розв’язанні тогочасних міжнародних відносин вказували провідні англійські державні діячі. Наприклад, 24 листопада 1938 р. на нараді в Парижі прем’єр-міністр Великобританії Чемберлен заявив, що Німеччина розглядає можливість розподілу ССРСР, підтримуючи рух за незалежність України. 4 січня 1939 р. німецький посол у Лондоні Дірксен інформував, що англійський уряд не буде противитися німецькому походу на Україну, якщо війна йтиме під гаслом “самовизначення для українців”¹⁷. У грудні 1938 р. Д. Ллойд-Джордж у розмові з советським послом І. Майським висловив думку, що план Гітлера полягає у відторгненні від Польщі української території, приєднанні її до Карпатської України й створенні на цих землях Української держави з перспективою прилучення до неї Східної України¹⁸.

В Італії ОУН представляв професор Інституту східних народів, журналіст та публіцист, колишній працівник дипломатичного представництва УНР в Італії Євген Онацький. Він налагодив зв’язок із впливовими італійськими політиками. Лідер італійських фашистів Беніто Муссоліні 15 травня 1931 р., перебуваючи в Женеві на сесії Ліги Націй, виступив з рішучою вимогою до уряду Польщі щодо дотримання прийнятих нею зобов’язань, які стосувалися української меншини. Є. Онацький виклопотав в італійського уряду 5 стипендій для українських студентів, які отримали змогу навчатися в Італії, зокрема й для Олександра Бандери, брата крайового провідника ОУН. 17 лютого 1933 р. Б. Муссоліні мав розмову із західноукраїнською громадсько-політичною діячкою Міленою Рудницькою, під час якої виявив зацікавлення українськими проблемами. Є. Онацький і М. Рудницька у меморандумі (лютий 1933 р.) просили італійський уряд “підтримати в підготовці молодих українських сил шляхом уділення стипендій для студій у вищих італійських школах взагалі, і, передовсім у школах мілітарних, і це тому, що польський уряд виключив українську молодь з середньою і вищою освітою від військової служби і студій по військових школах”¹⁹. Реформаторську діяльність фашистського уряду підтримали усі верстви італійців. Це не пройшло повз увагу українських націоналістів. Тому й Є. Коновалець вирішив у 1936 р. оселитися в Римі.

Налагоджуються зв’язки із хорватськими повстанцями (ушашами). Є. Коновалець контактував з їхнім лідером А. Павелічем. У Марселі 9 жовтня 1934 р. ушаші вбили короля Югославії Олександра I та міністра закордонних справ Франції Ж.-Л. Барту. Дехто пов’язував цей атентат із подібними акціями оунівців. До речі, М. Колодзінський як інструктор брав участь у вишколі ушашів в Італії. Радикально налаштованих оунівців та хорватських повстанців поєднувало бажання створити суверенні держави.

¹⁶ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАУ, м. Львів). – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 18.

¹⁷ Прокоп М. Українська справа на тлі підготовки війни 1941–1945 / М. Прокоп // Сучасність. – 1961. – № 7. – С. 95.

¹⁸ Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. Кульчицький. – К.: Видавничий дім “Альтернативи”, 1999. – С. 317.

¹⁹ Будрім Д. Неопублікований лист Мілени Рудницької до Беніто Муссоліні / Д. Будрім, Ю. Черченко // Український історичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 77.

ОУН налагодила також зв'язки із військово-політичними колами Японії. Було проведено низку перемовин із японськими дипломатами та представниками їхніх збройних сил. Оунівці прагнули "... творити на Далекому Сході Українську національну армію, домагатися самостійності для Зеленого Клину, українська держава азійських українців гідна нашого руху і нашої будучності". А вже ще у 1906 р. у Харбіні українськими переселенцями була створена просвітницька організація "Український клуб". У 1917 р. тут був сформований військовий загін на чолі з П. Твардовським, який виїхав в Україну. Також у Харбіні засновано консульство УНР²⁰. Ще 11 червня 1917 р. відбувся Перший Український Далеко-Східний з'їзд, на якому прийнято рішення: "створити Українську державу на берегах Тихого океану". Президію очолили А. Романюк, О. Ступак. Згодом була створена Українська Рада в Харбіні, яку очолив І. Мозолевський. Рада намагалася створити українське військо²¹. В листопаді 1922 р. ГПУ провели арешти серед українців Далекого Сходу, а в січні 1924 р. в Читі відбувся процес над 26 представниками українських організацій²².

У середині 1930-х років ОУН скерує своїх представників на Далекий Схід для нав'язання контактів із місцевими українцями. Зокрема у 1937 р. туди прибули бойовики Григорій Купецький, Михайло Гнатів, Григорій Файда, щоб поширити свої погляди серед українського населення Зеленого Клину та українців Сибіру, а також у гарнізонах Червоної армії²³.

Не припиняються контакти із Литвою. Тут постійно друкували націоналістичні підпільні видання, які пересилали на українські землі та в інші країни. Маючи литовські паспорти, оунівці вільно здійснювали закордонні вояжі. Урядові кола Литви не полишали надію відторгнути від Польщі Віленщину, тому прихильно ставилися до українців, адже сподівалися на їх допомогу. Представником ОУН у Литві був Іван Рев'юк-Бартович.

Українську громаду у Фінляндії очолював Василь Баранецький. Оунівці намагалися через Фінляндію контактувати з українцями в СРСР. Керівництво Фінляндії з розумінням ставилося до позитивного вирішення питання української державності. Маршал Манергейм у розмові з послом Німеччини фон Блюхером навіть висловив думку, що Україна повинна бути самостійною²⁴.

У міжвоєнний період в українських політичних колах Німеччину вважали союзником супроти Польщі та Росії. Члени ОУН намагалися підтримувати зв'язки з офіцерами німецької армії та деякими діячами із зовнішньополітичного відомства Німеччини. У 1932 р., коли канцлером став фон Шляйхер, німці відновили зв'язки з українськими націоналістами. Наприкінці 1932 р. Є. Коновалець, Р. Ярій та представник німецької контррозвідки капітан Патціг зустрілися на спеціальній нараді, де було укладено усну угоду про співпрацю²⁵. З приходом до влади НСДАП знову охололи стосунки між оунівцями та військово-політичними колами Німеччини. Є. Коновалець та його соратники, ознайомившись із "Майн Кампф", про Гітлера

²⁰ Кучерук О. Рико Ярій – загадка ОУН / О. Кучерук. – Львів: ЛА "ІПРАМІДА", 2005 – С. 106.

²¹ *Світ І. Український Далекий Схід / І. Світ // Україна. – 1992. – № 4. – С. 18.*

²² Там само. – С. 16.

²³ *Купецький Г. Там де сонце сходить / Г. Купецький. – Торонто, 1988. – С. 20.*

²⁴ Організація Українських Націоналістів. 1929–1954. Збірник статей у 25-ліття ОУН. – На чужині, 1955. – С. 445.

²⁵ ЦДАГОУ. – Ф. 57. – Оп. 4. – Спр. 338. – Арк. 86.

як політика і керівника Німеччини висловлювалися негативно. Голова ОУН твердив, що наміри гітлеризму щодо української справи виявилися у видачі полякам М. Лебеда та арешті Р. Ярого у 1934 р. Чільний діяч ОУН Р. Шухевич наголошував: “Гітлер напівінтелігентний, зарозумілий “юберменш” і дуже короткозорий”²⁶. Під час чергового диспуту в середині 1930-х років оунівці підтримали тезу, висловлену Р. Ярим, що коли Гітлер прийде на українські землі як загарбник, то “... ми миттю повертаємо нашу зброю й усі наші сили проти німців”²⁷.

У другій половині 1930-х років складалося враження, що німці прагнуть здійснити похід на Схід, щоб визволити народи СРСР від московського большевизму. До речі, гітлерівський уряд чи не єдиний відкрито засудив спланований Москвою голодомор в Україні 1932–1933 рр. Перед представниками Арбайтсфронту 12 вересня 1936 р. Гітлер говорив про багатства України і їх значення для Райху²⁸. Німецька преса у 1938 р. широко висвітлювала становище українців в СРСР. Було відзначено шахрайство більшовиків під час перепису населення 6 січня 1937 р. щодо українців. Також у низці публікацій висвітлено “вищість українців над росіянами: у перших активістичне наставлення, в других – фаталістичне. Українець – працьовитий, свідомий своєї мети, думаючий наперед; росіянин – покладається на свою долю. Українець має домішок динарської крові з Балкану, росіянин – монгольської з північного Сходу”²⁹. Українська преса стверджувала: “Відсування чи пак недопускання до утворення на території сьогоднішнього Сопітського Союзу якого-небудь одноцілого і тривкого державного організму є в інтересі Німеччини. Крім того, розпад Сопітського Союзу на окремішні національні держави (російську, українську, білоруську, грузинську, вірменську, туркменську тощо), а також опанування східносибірських пустирів Японією Німеччина радо привітала б”³⁰. Націоналісти сподівалися на прихід Гітлера до влади і на створення самостійної України³¹. Але голова ОУН Є. Коновалець застерігав: “Наше рядове членство на ЗУЗ незвичайно захопилося приходом гітлеризму до влади та поклато на нього великі надії... Я особисто кілька разів, знаючи відносини, звертав увагу Крайової Екзекутиви на те, щоб старалися паралізувати цей телячий захват до гітлеризму...”³². Насправді для Німеччини “Україна – це шпихлір (тобто багата на збіжжя комора) Гітлер це мав на увазі, а не право на самовизначення, коли казав, що він бажав би мати контроль над Україною”³³.

На Закарпатті ОУН постійно проводила активну ідеологічно-виховну та видавничо-пропагандистську роботу. У листопаді 1937 р. Є. Коновалець, передбачаючи хід історичних подій, ініціював створення окремого штабу Проводу Українських Націоналістів для справ Закарпаття, який у лютому 1938 р. розпочав

²⁶ Оксана. Спомини львов’янки // Визвольний Шлях. – 1970. – Березень. – С. 333.

²⁷ Ляхович Є. Праця ОУН у Лондоні. 1932–1935 років / Є. Ляхович // Визвольний Шлях. – 1973. – Жовтень. – С. 1188.

²⁸ Torzecki R. Polacy i Ukraincy. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej / R. Torzecki. – Warszawa, 1993. – S. 19.

²⁹ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 787. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 23.

³⁰ Діло. – 1939. – 13 січня.

³¹ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 498. – Арк. 26.

³² Онацький Є. У вічному місті. Записки українського журналіста 1934 р. / Є. Онацький. – Торонто, Новий шлях, 1989. – Т. 4. – С. 291.

³³ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 344. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 19.

працювати. Обов'язки референта військових справ виконував М. Колодзінський, який повернувся з Італії. Він написав декілька праць на військову тематику, зокрема “Українська воєнна доктрина” та “Воєнне значення і стратегічне положення Закарпаття”. Останню працю високо оцінили в німецьких військових колах³⁴.

Оунівці вбачали надзвичайно сприятливі умови для розгортання власних збройних сил у цій ситуації на Закарпатті. У жовтні 1938 р. КЕ ОУН на ЗУЗ відрядила 16 провідних членів ОУН у Підкарпатську Русь. Р. Шухевич зумів зібрати від західноукраїнських підприємців кошти на створення 6-тисячної бригади, а з Галичини та Волині на Закарпаття передислоковано тисячу бойовиків³⁵. Скеровано на Закарпаття чільників ПУН, а також українських генералів В. Курмановича і В. Петріва.

Тим часом 10 жовтня 1938 р. Прага проголосила, що ЧСР стає федерацією: Чехії, Словаччини і Підкарпатської Русі. В Ужгороді був створений український уряд, з 26 жовтня його очолив д-р Августин Волошин. Фактично розпочалася розбудова української державності. На той час територія Закарпаття становила 11 085 кв. км, з населенням 552 124 мешканці, у тому числі 70,6% українців, 12,5% угорців, 12% німців, 2,5% румунів, 1,3% словаків. Український уряд надіслав меморандум до німецького уряду про “захист суверенітету Закарпаття, яке є складовою частиною усієї України”³⁶.

Негативно сприйняли проголошення автономії Підкарпатської Русі угорці, поляки та румуни. Вже на початку жовтня 1938 р. мадярські диверсанти вторглися на Закарпаття. Вони напали на українські села, будинки політичних та культурно-освітніх організацій, тероризуючи місцеве населення. Поляки теж скеровують свої диверсійні загони, які мордують українців, беруть заручників, руйнують залізничну колію і телефонне сполучення, нищать мости і т. ін.³⁷

Були випадки, коли поляки вбивали українців у 1938–1939 рр. на пограничній території з ЧСР. У той час оунівські листівки закликали: “Не плачте, не сумуйте, ви хлопці – юнаки, бо прийде незабаром погибель на ляхи, ми будем колоти коп'ям і різати, з нашої України ляхів ми проженем”³⁸.

Уряд Закарпаття здійснює низку заходів щодо українізації краю, системи освіти, періодичних видань тощо. Зважаючи на ворожі наміри угорців, поляків, чехів, словаків та румунів, для оборони українців на базі парамілітарної Української Національної Оборони (УНО) у листопаді 1938 р. створюється Організація Національної Оборони “Карпатська Січ”. До складу команди Карпатської Січі увійшли: Дмитро Клипуш – командант, Іван Роман – заступник, Іван Рогач – генеральний писар, Степан Росоха – референт преси й інформації та зв'язковий з урядом. Генеральний штаб Карпатської Січі: полковник Михайло Колодзінський (“Гузар”) – шеф штабу, поручник Роман Шухевич (“Щука”) та чотар Зенон Коссак

³⁴ *Верига В.* Втрати ОУН в часі Другої світової війни / В. Верига. – Торонто, 1991. – С. 24.

³⁵ *Бедрій А.* Кінець одного періоду, початок революційної епохи / А. Бедрій // *Визвольний шлях.* – 1980. – Червень. – С. 658.

³⁶ *Дробот І.* Карпатська Україна і європейський світ: спроба відродження державності / І. Дробот. – Київ, 1999. – С. 14.

³⁷ *Стерчо П.* Урядова координація операцій мадярських і польських терористів у Карпатській Україні 1938–1939 рр. / П. Стерчо. – Філадельфія: Видавництво “Америка”, 1971. – С. 15–16.

³⁸ *Sowa A.* Stosunki Polsko-Ukraińskie 1939–1947. Zarys problematyki / A. Sowa. – Kraków: Towarzystwo Sympatyków Historii, 1998. – S. 69.

(“Тарнавський”) – помічники шефа штабу, поручник Осип Карачевський (“Свобода”), поручник Гриць Барабаш (“Чорний”) та чотар Євген Врецьона (“Волинський”) – члени. Всі вони діяли під псевдонімами, тому що проти них польський уряд міг вчинити якусь політичну акцію, зокрема дипломатичним шляхом перед празьким урядом і тим самим скомпрометувати становище уряду Закарпаття³⁹.

Із Західної України на Закарпаття КЕ ОУН зуміла перекинути до 2 тис. бойовиків, які поповнили ряди оборонців Карпатської України. Також “... плив з Заходу до Закарпаття струм талановитих молодих людей українців: студентів, професіоналістів, науковців та всяких технічних спеціалістів, головно в мілітарній ділянці, яких ПУН вербував для служби в пробудженому до самовладного життя Закарпатті. Визвольний фонд ОУН придбав дім у Хусті для культурного осередку під зарядом ПУН. Тут поселився У. Самчук і О. Кандиба-Ольжич”⁴⁰. Тривав масовий вишкіл молоді. Незважаючи на збір коштів та допомогу емігрантських організацій, не вистачало зброї, боєприпасів, військової амуніції. Для боротьби з угорськими та польськими диверсантами, які постійно турбували січовиків, була створена Служба безпеки на чолі з Є. Врецьоною. “Мадярські диверсанти, озброєні німецькою автоматичною зброєю та динамітом, і банди польських терористів, якими керували офіцери польської армії, переодягнені в цивільну одіж, майже кожної ночі переходили кордон Карпатської України. Вони зривали мости і шляхи, підпалювали будинки, зокрема й церкви, нападали на мирне населення... Чеська адміністрація бойкотувала доручення автономного уряду. Жандармерія та військові залоги “не бачили” мадярсько-польської диверсії”, – так описували тогочасне тривожне життя на Закарпатті⁴¹.

40-тисячна угорська армія віроломно напала на Карпатську Україну, яку захищало приблизно 10 тис. січовиків. Сили були нерівні. Німці через свій консулят радили українським січовикам капітулювати. У відповідь командувач “Карпатської Січі” М. Колодзінський проголосив: “В словнику українського націоналіста немає слова “капітулювати”. Сильніший ворог може нас у бою перемогти, але поставити нас перед собою на коліна – ніколи!”⁴² У війні проти українців мадярам допомагали поляки, а також румуни, які переслідували січовиків, що переходили кордон: одних з них топили в р. Тисі, інших видавали угорцям. Бої тривали майже до кінця березня, а окремі партизанські загони діяли на Закарпатті до травня. Уряд Карпатської України змушений був емігрувати.

Напередодні війни з Польщею німці прораховували декілька варіантів розвитку подій, планували використати й українців. Радник міністерства закордонних справ П. Кляйст 2 травня 1939 р. відзначав: “Ідеальним було би, якщо б конфлікт з Польщею був виконаний не з боку Німеччини, на теперішній час ми в Берліні обговорюємо питання включення у цю справу України”⁴³. 21 липня на нараді А. Гітлер

³⁹ *Мірчук П.* Нарис історії ОУН... – С. 434.

⁴⁰ На зов Києва: Український націоналізм у Другій світовій війні. Збірник статей, спогадів і документів / [ред.: К. Мельник, О. Лашенко, В. Верига]. – К.: Дніпро, 1994. – С. 26.

⁴¹ *Щербій В.* Зенон Коссак – Тарнавський поручник Карпатської Січі / В. Щербій // Коссак Охримович. Тураш. – Торонто, 1968. – С. 66.

⁴² Цит. за: *Мірчук П.* Нарис історії ОУН... – С. 437.

⁴³ *Боляновський А.* Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945) / А. Боляновський. – Львів, 2003. – С. 28.

твердив, що ціллю походу на Схід повинні бути “українська держава, балтійський союз держав, Білорусія, Фінляндія”⁴⁴.

Шеф Абверу В. Канаріс планував допомогти оунівцям розгорнути повстання у тилах польської армії. Зокрема він дав згоду на вишкіл невеликого військового загону із українців у складі німецької армії. Влітку 1939 р. біля Відня, у с. Сауберсдорф на військово-збірному пункті ОУН навчалось приблизно 600 українських військовиків (т. зв. “борців за волю”). Це були українські націоналісти, які перебували на еміграції, також звільнені з полону січовики Карпатської України. Вишкіл проводили німецькі інструктори, а загальний нагляд здійснювали члени ПУН – Р. Ярій, Я. Барановський, генерал В. Курманович. Окрім загальновійськової підготовки, українських військовиків навчали поліційної справи, водінню автомобіля та мотоцикла. Німці не планували використовувати Український легіон безпосередньо у воєнних діях, йому відведено роль допоміжної частини.

Натомість націоналісти вважали: “Зближається німецько-польська війна, і ми, українці, маємо підготуватися до партизанської війни з поляками”⁴⁵. У краю оунівці заготовляли зброю та боєприпаси, в листівках закликали до всенародних революційних виступів⁴⁶. Між українцями та поляками траплялися збройні сутички. Акції українських націоналістів були такими, що польська поліція змушена була визнати: “Людина тут непевна свого життя ані години”⁴⁷. А польський посол Вагнер у Сеймі зазначав: “Українська суспільність уважає національними героями діячів ОУН”⁴⁸.

Голова ПУН А. Мельник, який замінив вбитого Є. Коновальця, видав наказ протипольського повстання у Західній Україні не піднімати. А тогочасний керівник західноукраїнських націоналістів Мирослав Тураш зазначав: “Наш закордонний провід не завжди гаразд орієнтується в ситуації в краю, і тому деколи тут приходиться змінити директиви, що приходять згори”⁴⁹. Для узгодження позицій влітку 1939 р. М. Тураш зустрічався з керівництвом ПУН у Празі, на жаль, він безслідно зник, мабуть під час переходу польського кордону.

З початком німецько-польської війни в авангарді німецьких військ просувався Український легіон, у складі 200 військовиків під командою полковника Романа Сушка. Легіон отримав назву ВВН (німецькою – “Берг Бауерн Гільфе” – “допомога верховинцям”). Також цей загін називали – Військові Відділи Націоналістів⁵⁰. В оперативно-тактичному плані належав до 14-ї армії генерала Ліста з групи армій “Південь”, якими командував фельдмаршал Рунштед. ВВН рушив із території Словаччини на Сянок – Турку – Ліско. Згодом окремі частини Легіону дійшли до Стрия, Самбора та Львова. Вони брали участь в арештах польських воїнів із розгромлених німцями частин, забезпечували порядок на місцях, контактуючи з

⁴⁴ Прокоп М. Українська справа на тлі підготовки війни... – С. 101.

⁴⁵ Пелех Т. Мої молоді літа у вирі боротьби / Т. Пелех. – Мюнхен; Торонто, 1988. – С. 54–55.

⁴⁶ ЦДДАУ, м. Львів. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1091. – Арк. 1; Спр. 1096. – Арк. 2; Спр. 1073. – Арк. 1.

⁴⁷ Макар Б. Береза Каргузька / Б. Макар. – Торонто, 1956. – С. 113.

⁴⁸ Новий Час. – 1939. – 17 січня.

⁴⁹ Цит. за: Книш З. Так перо пише. Вибрані статті / З. Книш. – Торонто, 1965. – С. 51–52.

⁵⁰ Книш З. Перед походом на Схід. Спогади й матеріали до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939–1941 роках / З. Книш. – Торонто: Срібна Сурма, б. д. – Ч. 1. – С. 112.

місцевим населенням, допомагали формувати військову адміністрацію тощо. Зокрема у Самборі вояки ВВН захопили архів місцевої поліції, в якому зберігалися матеріали про боротьбу репресивних органів Польщі з ОУН.

З початком війни націоналістичне підпілля в поширюваних листівках закликало західноукраїнське громадянство до всенародних революційних актів⁵¹. Близько тисячі оунівців, підготовлених у спеціальних підпільних таборах, вступали у збройні сутички із поляками, роззброювали військових та поліцаїв. Націоналістам вдалося захопити значну кількість зброї, боєприпасів та різної військової амуніції, також було здійснено низку спроб встановити українську владу на місцях.

ПУН на чолі з А. Мельником дотримувався лінії, що прогнозований воєнний конфлікт між Німеччиною та ССРСР об'єктивно призведе до відновлення незалежної України. Мельниківці сподівалися на те, що німці покличуть лідера ОУН на посаду керівника Української держави, як Тіссо у Словаччині чи Павеліча в Хорватії. На зламі 1940–1941 рр. після розколу ОУН викристалізувалося дві концепції щодо розвитку подій.

Позицію ОУН(м) підтримало УЦК на чолі з д-ром Володимиром Кубійовичем, також Українське Національне Об'єднання (УНО) в Берліні, очолюване Тимошем Омельченком. Вони працювали над проектом відновлення української державності під німецьким протекторатом. ПУН та Військовий штаб ОУН переїжджають із Рима та Відня до Кракова. Керівні кадри Організації намагалися залучити колишніх військовиків армії УНР та УГА до вишкільної роботи, під їхньою орудою навчалися на т. зв. “старшинських курсах”, згодом самі організували вишколи старшинських кадрів. Оунівці використовували будь-яку можливість проникнути до лав німецьких збройних сил. Декілька сотень націоналістів вдалося влаштувати на військову службу в загонах, які охороняли військові об'єкти. Деякі українці проходили службу у воєнізованих загонах служби праці.

На початку 1941 р. у Кракові відбувся з'їзд українських комбатанських організацій, який ініціювали генерал М. Капустянський та полковник Р. Сушко. Планували підпорядкувати ОУН(м) колишніх українських військовиків, які мали стати зародком національних збройних сил. У березні 1941 р. М. Капустянський надіслав у німецький Генеральний штаб спеціальний реферат, у якому висловив свої міркування щодо можливої війни із ССРСР. М. Капустянський акцентував увагу на тому, що перемогти Червону армію досить складно. “Проте ахіллесова п'ята ССРСР – це національне питання, зокрема українське питання, і хибна їх хижацька й виснажуюча державно-політична система, і сюди треба скерувати удар і йти з визвольними гаслами. Бо ж лише стратегічно перемогти ССРСР буде дуже важко”, – прогнозував генерал⁵². Генеральна Рада Комбатантів уповноважила колишнього старшину УГА, німця за походженням, Альфреда Бізанса вести переговори з верховним командуванням німецької армії щодо створення в її складі українських збройних формувань. З квітня по червень 1941 р. А. Мельник, Т. Омельченко, В. Кубійович надіслали декілька меморандумів вищому політичному керівництву Німеччини. В них розкрита мета українського націоналістичного руху, з'ясоване

⁵¹ ЦДІАУ, м. Львів. – Ф. 205. – Оп. 1. – Спр. 1073. – Арк. 1.

⁵² Організація Українських Націоналістів. 1929–1954. Збірник статей у 25-ліття ОУН. – На чужині, – 1955. – С. 137.

значення України як суверенної держави для нового порядку в Європі⁵³. Зазначено зокрема, що “Українські націоналісти і їхній Провід вбачають у відновленні української власної державності не тільки покликання до життя давньої історичної традиції і не тільки логічний, а отже неминучий внаслідок внутрішнього розвитку українського народу, але й як політичну і економічну необхідність як для самої України, так і для всеєвропейського люду взагалі. Провід українських націоналістів розглядає незалежну Українську державу як єдину гарантію безперешкодного економічного і культурного розвитку української нації в майбутньому та відкриття східноєвропейського і середньоазійського простору для європейської економіки й європейського культурного впливу”.

Натомість Революційний Провід ОУН на чолі зі С. Бандерою в грудні 1940 р. у Маніфесті проголосив: “Існуючий політичний уклад сил у світі, що насильно здавлює вартісні та життєздатні народи, валиться від їх визвольних ударів. Ми, українці, підносимо прапор нашої боротьби за свободу народів та людини. Боремося за визволення українського народу та всіх поневолених Москвою народів”⁵⁴. Політична Програма РП ОУН(б) була прийнята на II Великому Зборі (Краківський) у квітні 1941 р. У ній констатовано: “Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому столітті основою українського світогляду та нового політичного руху, руху націоналістичного, що у вогні боротьби проти наїзників, оформився в окрему політичну організацію – організацію Українських Націоналістів. Визвольно-революційну боротьбу за визволення всіх українських земель і за з’єднання їх в єдину Соборну й Незалежну Державу вела ОУН, спираючись на власні сили українського народу, відкинувши в практиці орієнтацію на чужі сили, а зокрема на історичних ворогів України”⁵⁵. Також у Програмових постановах було зазначено: “ОУН бореться за Суверенну Соборну Українську Державу, за владу українського народу на українській землі...”

ОУН бореться за свободу всіх народів, поневолених Москвою, та їхнє право на своє власне державне життя”⁵⁶.

У військових постановах Збору зазначено:

“1. Для здійснення своїх цілей ОУН організує й вишколює власну військову силу.

2. Завданням військової сили ОУН є:

а) зорганізувати й перевести збройну боротьбу ОУН за перемогу Української Національної Революції й здобуття Української Держави;

б) бути пробоевою силою й опорою ОУН у цілій її боротьбі;

в) бути ядром Української Армії в Українській Державі.

3. В часі політичного поневолення ОУН організує при допомозі військового штабу ОУН на всіх українських землях і за кордоном військові осередки, виховує

⁵³ Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів / [зібрав і впоряд. В. Косик]. – Львів, 1992. – Т. 1. – С. 17–57.

⁵⁴ Маніфест Організації Українських Націоналістів. (Грудень 1940) // ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р. – [б. м.]. – Ч. 1. – С. 21.

⁵⁵ Постанови Другого Великого Збору Організації Українських Націоналістів, що відбувся в квітні 1941 р. // ОУН в світлі... – С. 24–25.

⁵⁶ Там само. – С. 28, 80.

й школить військових провідників – організаторів та військових фахівців, організує й школить військові кадри. Кермує й координує цілістю військової роботи та опрацьовує воєнні плани, узяв до уваги кожночасне політичне положення...

4. У збройному зриві ОУН організує й веде до боротьби всіх українців без огляду на їх політичне переконання”⁵⁷.

РП ОУН(б) розпочав інтенсивну військову підготовку своїх кадрів. Був організований Крайовий військовий штаб, який очолив Дмитро Грицай. Всі члени ОУН, що перебували на території Генерального губернаторства (ГГ), пройшли військовий вишкіл. Крайовики постійно змушені були дбати за свою безпеку в умовах підпілля, тому ще у лютому 1939 р. було сформовано референтуру Служби безпеки (СБ), контррозвідального органу для захисту членства Організації від репресій польських спецслужб і радянських диверсантів. Згодом реорганізовану СБ ОУН(б) очолив Микола Арсенич. Перед СБ Революційний Провід поставив низку завдань: 1) протидія діяльності агентури НКВД і Гестапо; 2) охорона провідних членів ОУН(б); 3) контроль за дотриманням конспірації; 4) підтримка внутрішньої безпеки; 5) розвідка і контррозвідка; 6) організація диверсій; 7) розслідування кримінальних злочинів, які скоїли члени ОУН(б) тощо⁵⁸.

На початку 1941 р. С. Бандера дав завдання Р. Ярому встановити контакти з представниками Абверу та командуванням Вермахту (ОКВ). Внаслідок переговорів німці погодилися підготувати близько 700 бойовиків у складі батальйонів “Нахтігаль” (очолив сотник Р. Шухевич) і “Роланд” (очолив майор Євген Побігущий). Ці військові загони отримали назву – Дружини Українських Націоналістів (ДУН). В укладеній угоді оунівців із німцями було застережено, що ці військові формації, в складі ОКВ, створені для боротьби за суверенітет України; воїни складають присягу на вірність Українській державі, а не Німеччині; командирами будуть українські старшини, а німецькі офіцери здійснюватимуть лише загальний нагляд; українці будуть задіяні тільки на Східному фронті.

ОУН(б) намагалася об’єднати всі українські політичні сили у Всеукраїнську Раду на демократичній парламентарній основі, яка мала сприяти створенню майбутніх органів влади у самостійній Україні. Серед емігрантських кіл жваво обговорювали питання долі України в ході розгортання війни. Також усі були заінтриговані розколом ОУН. Так чільний діяч УПСР Спиридон Довгаль у листі до уенерівця генерала Всеволода Петріва від 28 травня 1941 р. писав: “...Група Мельника й досі не лишила думки про свою диктатуру над українцями. Навіть прихильники Бандери йдуть шляхом угоди, зговору й орудують майже нашими аргументами. Цікаво, що вони навіть погоджуються підтримати нашу думку про створення національного державного апарату”⁵⁹. Справді з ініціативи ОУН(б) у червні 1941 р. був утворений Український Національний Комітет (УНК), до складу якого увійшли представники майже всіх українських політичних сил, за винятком ОУН(м) та Омельченка (УНО). Зауважимо, що уенерівський табір стояв тоді на позиціях союзу з Великобританією, а гетьманці орієнтувалися на Німеччину в

⁵⁷ Постанови Другого Великого Збору... – С. 37–38.

⁵⁸ *Ицук О.* Генерал Микола Арсенич: життя та діяльність шефа СБ ОУН / О. Іщук, В. Огороднік. – Коломия: “Вік”, 2010. – С. 50–53.

⁵⁹ Українська політична еміграція 1919–1945... – С. 24.

справі відновлення української державності. Але напередодні війни Німеччини з СРСР стало зрозуміло, що треба прагнути консолідації усіх національних потуг. Тому бандерівці запросили на посаду голови УНК колишнього генерала армії УНР В. Петріва, який не зміг прибути до Кракова, а згодом і до Львова, де йому запропоновано посаду військового міністра в уряді проголошеної 30 червня 1941 р. Української Держави⁶⁰. Натомість мельниківці у своїй “Відозві щодо створення УНК”, датованій 22 червня 1941 р., проголошували: “...Не комітети, не демократична об’єднанщина спекулянтів і збанкрутованих політиканів і не бунт проти єдиного Вождя і Проводу, а з’єднання всіх українців доброї думки і волі навколо Андрія Мельника врятує Україну”⁶¹.

15 червня 1941 р. був надісланий Меморандум ОУН(б), який потрапив до канцелярії фюрера III Райху щойно 23 червня⁶². У ньому сказано: “Існує багато об’єктивних реальних політичних підстав для створення природного союзу між Німеччиною і Україною, який би ґрунтувався на щирій дружбі, для взаємного плідного співробітництва у всіх галузях”. У документі також зазначено: “Історія України і становлення українського народу стоять під знаком безперервної війни на два фронти: на Заході проти Польщі і на Півночі і Сході проти Москви. Ці обидві держави поперемінно намагалися по-своєму облаштувати східноєвропейський простір, що не відповідало б ні національним, ні геополітичним умовам цього регіону. Як польська, так і російська концепції базувалися на тому, щоб зруйнувати своєрідність підкорених народів, знищити їхню культуру і викоринити їхні політичні ідеали, щоб нав’язати свою імперіалістичну волю через хаос народів, що виник”. Зроблено екскурс від княжої доби до відновлення Української держави в роки Першої світової війни. Вказано на низку помилок Німеччини у східній політиці, “... які випливають з недооцінювання ситуації, використовувалися в останні двадцять років Москвою і більшовицькою, а також російською небільшовицькою пропагандою для формування настроїв в Україні проти Німеччини. З цими реаліями треба і сьогодні рахуватися”. Оунівці застерігали: “Навіть, якщо німецькі війська при вступі в Україну, звичайно, спочатку будуть вітати як визволителів, то незабаром ця ситуація може змінитися, якщо Німеччина прийде в Україну не з метою відновлення Української держави і відповідними гаслами... Новий європейський порядок без самостійної національної Української держави є немислимим; особливо тоді, коли випадає нагода допомогти українському народові у досягненні власної державності”. Також зазначено, що запорукою нового порядку та стабільності в Європі буде українська мілітарна сила, як сторож європейських інтересів на Сході: “Самостійна Українська військова сила, яка відповідає духовним засадам України, стане гарантом німецько-українського союзу і буде стримувати російський натиск на Європу”. Врешті зроблено підсумок: “Організація Українських Націоналістів, яка впродовж багатьох років веде здорову частину українського народу в революційній боротьбі за державну незалежність України і виховує увесь український народ для цього завдання, готова вести боротьбу за здійснення свого національного ідеалу”.

⁶⁰ *Сергійчук В.* Українські державники: Всеволод Петрів / В. Сергійчук. – К.: ПП Сергійчук М. І., 2008. – С. 277–278.

⁶¹ ЦДАВОВ України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 201. – Арк. 5.

⁶² Україна в Другій світовій війні... – С. 58–85.

Деякі німецькі військові кола, зокрема шеф Абверу В. Канаріс, робили спроби восени 1940 р. об'єднати оунівців. Однак переговори між С. Бандерою та А. Мельником у листопаді 1940 р. у Берліні закінчилися безрезультатно⁶³.

З початком німецько-радянської війни обидві ОУН організували похідні групи, які в авангарді німецьких військ рушили в Україну. Мельниківці були заскочені швидким проголошенням бандерівцями Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Цю історичну подію підтримав владика УГКЦ А. Шептицький. Митрополит надіслав листа А. Мельнику, в якому закликав визнати новостворений уряд – Українське Державне Правління (УДП) на чолі з Я. Стецьком. Також мельниківцям запропоновано 1–2 посади в цьому уряді. ОУН(м) у цій ситуації, прагнучи брати активну участь у державотворчих процесах, поширила відозву, в якій зазначено, що полковник “...готовий забути все, що було, якщо тільки підпорядкуються одному проводові”⁶⁴.

С. Бандера ще у середині квітня 1941 р. констатував, що Гітлер вже приготований до війни з ССРСР, але до цього часу ані він, ні його партія не виказували ніякого зацікавлення Україною. Тому ОУН в Україні “повинна поширювати свою мережу, охопити всі закутини нашої землі. Ми робимо ставку на наші власні сили. Наші кадри в Україні треба вишколювати і готувати до різних несподіванок у разі війни”⁶⁵. На Другому Великому Зборі (Краківському) ОУН(б) у квітні 1941 р. були затвержені військові постанови.

Напередодні німецько-радянської війни обидві гілки ОУН активно проводять підготовку до воєнних дій. Мельниківці планували використати українську військову еміграцію як кадри майбутніх національних збройних сил. Вони скерували своїх членів на службу до німецької армії як перекладачів та різноманітних функціонерів військової адміністрації. Бандерівці отримали дозвіл на формування батальйонів “Нахтігаль” та “Роланд” у складі Вермахту. Також перед початком воєнних дій обидві гілки ОУН підготували похідні групи, які мали завдання в авангарді німецьких військ увійти на українські землі, очолити повстанські акції проти окупаційної радянської влади, створити цивільну адміністрацію на місцях, сприяючи відновленню української державності.

Німці не зважали на національний чинник на окупованій території. В результаті 20 липня 1941 р. видано наказ про створення Райхскомісаріату Україна з центром у м. Рівному. 1 серпня створено дистрикт “Галіція”, який включили до Генерального губернаторства. Північну Буковину та частину Південної України, т. зв. Трансністрію, загарбала Румунія.

С. Бандера та Я. Стецько у меморандумах до німецького керівництва протестували щодо розподілу українських земель. Українські політичні кола все ж не полишали надію на позитивне вирішення питання німецько-української співпраці. Однак німецька окупаційна влада діяла жорстоко, чітко виконуючи накази керівників Третього Райху, сподіваючись на покору місцевого населення. До речі, батальйони “Роланд” і “Нахтігаль”, бійці яких протестували проти арештів членів

⁶³ Косик В. Розкол ОУН... – С. 121; Його ж. Спецоперації НКВД–КГБ проти ОУН... – С. 125.

⁶⁴ ЦДАВОВ України. – Ф. 3833. – Оп. 1 – Спр. 20. – Арк. 3.

⁶⁵ Мудрик-Мечник С. Спогади про Степана Бандеру / С. Мудрик-Мечник. – Львів: Галицька видавнича спілка, 1999. – С. 10.

ОУН та УДП, у середині серпня 1941 р. розформовано. Особовий склад відправили у Франкфурт-на-Одері, де в складі 201 батальйону охоронної поліції кожний воїн підписав контракт на один рік. Службу проходили в Білорусі. 1 грудня 1942 р. загіг розформували, ті українські старшини, хто не втік, були заарештовані.

Особливе занепокоєння нацистських спецслужб спричинила активна діяльність ОУН(б). Наприклад, у німецьких документах, датованих 20 серпня 1941 р. зазначено: "... Українська банда з 20–30 осіб бешкетує у районі Пінська. Вона сильно непокоїть околиці міста, виступаючи з гаслами: "Теть німецьку адміністрацію! Ми хочемо вільної України без німців, без поляків, без росіян!"⁶⁶ 31 серпня у Василькові на Київщині Гестапо арештувало групу ОУН в кількості 20 осіб (В. Кук, Я. Старух, Д. Мирон, Й. Позичанюк, П. Сак, І. Чинченко, Т. Онишкевич та ін.), які добиралися до столиці, щоб там оголосити про відновлення Української Держави. 15 вересня в Берліні кинуті до тюрми очільників ОУН: С. Бандеру, Я. Стецька, В. Стахів, І. Габрусевича, Р. Ільницького, О. Антоновича, Ю. Тюшку, Н. Процика та ін. Одночасно у Львові взято під варту членів УДП: Д. Яціва, І. Равлика, А. П'ясецького, а також оунівців – С. Ленкавського, М. Климишина, Л. Ребета, Я. Горбового, В. Рака та ін.⁶⁷ Всього в Україні, Німеччині, Чехії та інших окупованих країнах арештовано німцями близько 1,5 тис. українських націоналістів⁶⁸. Решта членів ОУН(б) перейшли в глибоке підпілля і на вересневій конференції вирішили готувати збройне повстання супроти німецької окупаційної влади. У процесі підготовки проводилася масова пропагандистсько-агітаційна акція серед українського громадянства з метою популяризації ідеї державності України; складалася зібрана на полях битв зброя, боєприпаси, військова амуніція та створювалася база бункерів та криївок із запасами продовольства, медико-санітарних засобів і т. ін.; тривав вишкіл молодих кадрів тощо.

Друга світова війна змінила геополітичну ситуацію, відбулася зміна окупаційних режимів. Розкол ОУН похитнув, на жаль, єдність рядів радикально налаштованих українських патріотів та посіяв панічні настрої в середовищі емігрантських кіл. Прогнозованість нацистсько-большевицького збройного конфлікту знову дав надію на визволення українських земель від комуністичного тоталітарного режиму. Каталізатором державотворчих процесів і спроб до національного примирення та об'єднання стала ОУН(б). Її активні заходи щодо поширення національної ідеї на схід, вишкіл військовиків та конкретні дії з метою створення української міліції та збройних сил, спроби використати німецьку окупаційну армію для вирішення поставлених завдань та намагання роз'яснити військово-політичному керівництву Третього Райху значення суверенітету України для нового порядку в Європі та світі свідчили про серйозні державотворчі наміри українських націоналістів. Кульмінаційним моментом було проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 р. Це вияв зрілості українського національного політичного проводу до здійснення поставленої мети та підсумок 20-літньої боротьби за волю і державу. Однак вище нацистське керівництво, зокрема А. Гітлер, очевидно не

⁶⁶ Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН... – С. 132.

⁶⁷ Кук В. Відновлення Української Держави / В. Кук // Національно-визвольна боротьба 20–50-х років ХХ ст. в Україні. – Київ; Львів, 1993. – С. 56.

⁶⁸ Косик В. Спецоперації НКВД-КГБ проти ОУН... – С. 133.

без допомоги большевицької агентури, проігнорувало державницькі устремління українців. Україна стала об'єктом експансії, на її території з'ясовували стосунки Третій Райх та ССРСР.

Фактично "воєнна доктрина ОУН" передбачала такий розвиток подій, тому оунівцям вдалося зберегти організаційний актив, який і очолив національно-визвольні змагання. Українське націоналістичне підпілля чинило збройний опір окупантам в роки Другої світової війни та ще майже десятиліття після її завершення, що безсумнівно, мало позитивний вплив на українство, яке, незважаючи на жорстокі репресії сталінського тоталітарного режиму, не втратило національної ідентичності.

Ihor Havryliv. Military doctrine of the OUN on the eve and at the beginning of the Second World War

In the context of military-political activities, the military doctrine of OUN, which the Ukrainian nationalists aimed to make reality of in the years of Second World War is defined. The international relations of OUN members on the eve and at the beginning of new world war are analysed. The multi-vector character of their foreign-policy activity is marked.

Key words: OUN, military-political activity, military doctrine, Second World War.

Игорь Гаврылив. Военная доктрина ОУН накануне и в начале Второй мировой войны

Освещена военная доктрина ОУН и способы её реализации накануне и в начале Второй мировой войны. Проанализирована международно-политическая деятельность ОУН, её взаимоотношения с военно-политическими кругами Германии, Англии, Италии, Хорватии, Японии, Литвы, Финляндии, а также других государств, которые проявляли интерес к идее независимости Украины.

Ключевые слова: ОУН, военно-политическая деятельность, военная доктрина, Вторая мировая война.